

andere formaties die wij noemden (de *Kyffhäuserbund*, de *SA*), administratief bij de *SS* waren ingedeeld: formeel behoorden de z.g. *Wachsturmbanne* namelijk sinds begin '41 tot de *Waffen-SS*.

De 'verwatering' van de bewakingseenheden heeft zich alleen in *Dora* niet voorgedaan – wij nemen aan dat dit te maken heeft gehad met het strikt geheime karakter van het werk dat in dit kampcomplex verricht werd.

Naast mannelijke *SS*'ers (kamp-*SS*'ers en leden van de bewakingseenheden) waren er ook vrouwelijke: de *SS-Aufseherinnen* die dienst deden in het vrouwenkamp Ravensbrück of in gedeelten van andere kampen dan wel in *Aussenkommandos* waar zich vrouwen bevonden. Een deel van hen bestond uit vrijwilligsters, maar van '43 af werden meer en meer ongehuwde vrouwen door de *Arbeitsämter* tot werk in de kampen verplicht en ook kwam het toen wel voor dat arbeidsters uit de Duitse fabrieken zich als *SS-Aufseherin* gingen aanmelden omdat zij in die functie in niet onaanzienlijke mate beter betaald werden. De meesten van die *SS-Aufseherinnen* kregen eerst een opleiding in Ravensbrück (daar zijn van november '42 af ca. vijf-en-dertighonderd opgeleid) – aan één van die *Aufseherinnen* vroeg een Nederlandse gevangene eens wat zij bij haar opleiding geleerd had; het antwoord was: 'Brüllen'.¹

Wat de *SS*-staven van de concentratiekampen betreft: de zeshonderd *SS*'ers uit september '39 zijn vermoedelijk tot ongeveer vijfduizend aangegroeid. De *Kommandanturstab* van een 'groot' concentratiekamp bestond als regel uit enkele honderden *SS*'ers. Eind '43 telde de staf van het Auschwitz-complex er ca. vijfhonderd, eind '44 die van Mauthausen er tweehonderd zestig. In alle kampen en *Aussenkommandos* bijeen bevonden zich toen ca. zevenhonderdvijftigduizend gevangenen en men schat dat de kampstaven eind '44 ca. vijfduizend *SS*'ers telden en de bewakingseenheden, gelijk reeds vermeld, ca. vijf-en-dertigduizend. Anders gezegd: er was één lid van de kampstaf op elke honderdvijftig gevangenen (die verhouding onderstreept hoe noodzakelijk het voor de *SS* was, een groot deel van de inwendige organisatie der kampen aan de gevangenen-zelf over te laten) en één bewaker op elke ruim twintig gevangenen. Die bewaker was gewapend, de gevangenen, als regel opgesloten in een kamp dat geïsoleerd was met alle middelen waarover de toenmalige techniek beschikte, waren weerloos.

¹ A. Siegenbeek van Heukelom: 'Zeven maanden in Duitse concentratiekampen', 't *Venster* (Londen) I, 6, p. 113.